

Professor Lundstedts misstag.

D.N. 13/2 42

Av HERBERT TINGSTEN.

FÖR NÅGRA MÅNADER SEDAN utgav docent Ingemar Hedenius en skrift "Om rätt och moral" (i denna tidning recenserad av professor Olle Holmberg). I det första kapitlet, Värdenihilismen, sökte författaren utifrån Hägerströms teorier förklara och motivera den filosofiska s. k. Uppsalaskolans uppfattning om skillnaden mellan värderingar och omdömen i egentlig mening. Även i det andra kapitlet, Den juridiska rätten, anslöt sig Hedenius i viktiga punkter till Hägerström och dennes lärjunge professor Lundstedt i Uppsala. I ett avsnitt av kapitlet, Det Hägerström-Lundstedtska misstaget, kritiserar emellertid några moment i den uppfattning som hävdats av de båda nämnda forskarna, och även i några andra sammanhang göras erinringar mot Lundstedts rättsfilosofiska åskådning. Detta förhållande har givit professor Lundstedt anledning att utge ett arbete, Det Hägerström-Lundstedtska misstaget, byggt på föreläsningar i Uppsala under höstterminen. Arbetet omfattar omkring två hundra sidor, d. v. s. det är mångfaldigt större än den del av Hedenius skrift som upptagits till bemötande.

De begreppsutredningar som striden gäller äro av utomordentligt stort intresse, men i en tidningsartikel är det icke möjligt att ge mer än en mycket ytlig föreställning om deras innebörd. Jag skall här blott uppta ett par huvudpunkter.

Professor Lundstedt har som bekant fört en energisk och, såsom Hedenius betonar, på många punkter säkerligen effektiv kamp mot metafysiken inom den rättsteoretiska diskussionen. Hedenius gör

emellertid gällande bl. a. att han dels med orätt inläser metafysiska föreställningar i alla rättsvetenskapliga grundbegrepp, dels gör sig skyldig till motsägelser i sitt eget språkbruk. Rättigheter förklaras av Lundstedt icke existera, det är här fråga om rent illusoriska begrepp. Lundstedt utgår härvid från att dessa begrepp, såsom de användas i doktrinen, genomgående anknyta till metafysiska föreställningar, t. ex. om äganderätten såsom en magisk kraft över det ägda. Själv anser sig emellertid Lundstedt kunna använda vederbörande uttryck i en rimlig mening. Såsom exempel på de egendomliga resultat som på detta sätt uppkomma tar jag några satser ur hans nu utgivna bok (sid. 36). "För att äganderätten skulle kunna kränkas, måste den givetvis finnas till. Men nu har det ju utretts att det finns varken äganderätt eller andra rättigheter. Visserligen dölja sig under rättighetsbegreppet allehanda realiteter, vilka framför allt för den s. k. ägaren ha den betydelse att han vinner en viss trygghet i fråga om möjlighet för honom att inneha, disponera över eller på annat sätt utnyttja saken." På en gång säges alltså här att äganderätt icke finnes och att den innefattar allehanda realiteter. Inkonsekvensen upphäves givetvis icke därav att Lundstedt säger sig begagna ordet äganderätt "i rent formell mening" (sid. 41), ty han själv betonar ju att begreppet täcker vissa realiteter. Icke heller kunna, såsom Lundstedt antyder (sid. 201 f.), uttalanden av denna art ursäktas som ett slarvigt uttryckssätt. Det underliga ligger främst däri att Lundstedt anser sig

kunna använda uttrycken i fråga på ett oskyldigt och rimligt sätt, ehuru han anser andra vetenskapsmän som använda samma uttryck vara hemfallna åt okunnighet och vidskepelse.

Nära denna fråga ligger ett annat av de båda författarna diskuterat problem. Hedenius anser att man då det gäller ord såsom rättighet måste skilja mellan de vidskepliga föreställningar med vilket ordet under skilda tider förknippats och den mening man samtidigt inlagt i ordet; ordets mening skulle ständigt överensstämma med dess verklighetsunderlag. Denna uppfattning, som Hedenius har gemensam med en central riktning inom den anglosachsiska filosofin, avvisas utan närmare motivering av Lundstedt såsom främmande för den rättsvetenskapliga debatten: "överallt, där rättsvetenskapen laborerar med rättighetsbegreppet, är det icke fråga om något annat än rättigheter i rättsideologisk mening".

Både Hedenius och Lundstedt beröra också frågan om de metafysiska rättsidéernas sociala betydelse. Lundstedt utgår från att dessa idéer hos folken skapa egenrättfärdighet och fanatism och att deras undanröjande skulle medföra internationell avspänning. Här synes hans tankegång vara uppenbart ohållbar; varför skulle ett intresse eller ett maktbegär som icke gäves en ideologisk motivering därigenom förlora i styrka. Lundstedt anknyter tydligen till den åsikt som Hägerström hävdade i några av sina senare uppsatser — en åsikt som på väsentliga punkter skiljer sig från av Hägerström i äldre skrifter uttalade meningar (utförligare härom i min skrift Idékritik, sid. 30 ff.).

En stor del av professor Lundstedts arbete är emellertid ägnad åt helt andra frågor än de tämligen invecklade teoretiska problem som skriften närmast påstås gälla. Överallt äro uttalanden insprängda rörande Lundstedts och hans motståndares syften och kompetens; en efterskrift på nära femtio sidor handlar så gott som uteslutande om dessa ting. Läsaren skall bibringas uppfattningen att Lundstedt och hans meningsfränder äro lika nobla som klarsynta, medan hans motståndare äro lika illvilliga som okunniga.

Ehuru Hedenius utgår från Hägerström och betygar sin stora respekt för dennes forskning, ser Lundstedt i hans skrift en fortsättning på ett sedan årtionden fortgående "mullvadsarbete" mot Hägerström; det påstås vara fråga om att smutska dennes minne. Såsom ledare för detta mullvadsarbete utpekades den år 1938 avlidne docent Harry Meurling. Denne skulle muntligen ha utspritt att Hägerström på vissa punkter rönt inflytande av den likaledes avlidne professor Phalén. Meurlings påstådda mullvadsarbete sättes i samband med hans senare utbrutna sinnessjukdom. Meurling skulle ha lidit av övermåttiga mindervärdighetskänslor gentemot sin lärare Hägerström. "Psykiatri är säkerligen icke främmande för att den maximalt stegrade känslan av mindervärdighet hos en person kan bli så outhärdlig att den driver honom antingen till föreställningen att han själv har en givande eller skapande förmåga eller ock i allt fall till föreställningen att denna förmåga finnes hos en annan än just den som han står i beroende av." Som ett klart bevis på Meurlings skuld anföres att denne "låt sig avtackas" i ett förord till en bok av framlidne professor Gillis Wetter; tacket borde ha tillkommit Hägerström. Därjämte citeras ett intyg av docent Martin Fries (utfärdat i december 1941), enligt vilket Meurling på sin dödsbädd förklarat sig icke tillräckligt ha framhävt Hägerströms insatser. Även den nu avlidne docent Oxenstierna anklagas för att ha deltagit i mullvadsarbetet; i sin skrift om Uppsalafilosofin likställer han visserligen Phalén och Hägerström som banbrytare, men förklarar Phalén vara upphovsman till brytningen med subjektivismen. Lundstedts bevismaterial utgöres väsentligen av rykten och muntliga uttalanden som icke kunna verifieras. "Det är min uppfattning att denna legend (om Phalén som banbrytare inom den teoretiska filosofin) verkligen är en legend och sålunda saknar stöd i fakta. Jag är naturligtvis icke heller kompetent att med vetenskaplig argumentation styrka denna min uppfattning..."

Lundstedt säger sig på ett ställe vara blott "en enkel lärjunge" på rättsfilosofins område, "en mycket obetydlig rättsfilosof". Senare i arbetet synes han emellertid ha reviderat sin uppfattning. Sida efter sida citeras berömmande uttalanden om hans skrifter; en tysk jur. doktor, som sedermera beklagligt nog övergått till skönlitteraturen, har t. o. m. likställt honom med Einstein. Flera av dessa uttalanden härröra visserligen från personer

vilkas insatser inom rättsvetenskapen i övrigt äro okända. De måste likväl, synes det, tillerkännas större vitsord än kritiska anmärkningar av rättsvetenskapsmän såsom Undén och Nial, vilkas uttalanden betecknas som "ynkliga" eller meningslösa. Lundstedt kompletterar själv bilden av sina prestationer. "Den fullständiga brytning med den rättsvetenskapliga åskådning som jag hyllat under mitt specimationsarbete för professorer i processrätt och civilrätt torde få betraktas såsom en kraftprestation, ganska sällsynt i vetenskapens annaler. Att ha hunnit uppföras på förslag till en professor och ett par år därefter utnännas till en annan professor, allt innan man ånyo faktiskt börjar om från början, har väl näppeligen något precedensfall i Sverige." (För den icke initierade bör nämnas att det inom juridiken, där ämnena äro begränsade och varandra närstående, är ytterst vanligt att en docent övergår från ett ämne till ett annat för att erhålla professor.) Endast den svenska regeringens slöhet eller inkompetens har hindrat Lundstedt att hindra världskriget. "Själv känner jag helt naturligt endast en djup sorg i medvetandet om att därest man i mitt eget land... i Genève hade gått in för min kritik, så skulle den nationalsocialistiska diktaturen troligen aldrig ha kunnat komma till stånd och följaktligen det nu pågående kriget ha inhiberats... En helt annan sak och en högst allvarlig sådan är att om man här i landet lystrat till min kritik och handlat därefter, så skulle den världskatastrof som nu utspelas och för vars slutliga utgång vi gå i ängest och bävan med all sannolikhet ha kunnat förebyggas."

Att Lundstedts idéer icke allmänt godtagits och att de t. o. m. rönt motsägelser beror enligt författaren på okunnighet, dumhet och illvilja. Sina motståndare för tillfället beskyllder han — jag tar blott några invektiv ur massan — för perfiditet, skandalös okunnighet, gemena förvrängningar, ärekränkning, rå plumphet och dryg dumhet. Vad särskilt docent Hedenius beträffar förklaras han stundom, då det gäller att framhäva hans dumhet, vara i god tro, men i andra sammanhang säges han handla i ond vilja och med en viss förslagenhet. Liksom andra författare av samma typ är Lundstedt benägen att utvidga sin irritation till hela samhället. Han klagat över att han, trots sina omvälvande skrifter, skulle ha fått gripa till tiggerstaven, om han ej vid unga år blivit professor. De styrande äro likgiltiga för frågan om någonting är sant eller falskt, de stora tidningarna visa icke något sakligt intresse för Lundstedts ut-

redningar. Hur illa är det icke ställt, då Hedenius uppfattning spreds i tusentals exemplar och då t. o. m. några tidningar vågat recensera hans bok innan den gjorts ned av Lundstedt? Några rättfärdiga finnas dock. Tre stora Stockholms-tidningar ha innehållit meddelanden om Lundstedts föreläsningar (utan att andra härav "tagit varning"). En del vetenskapsmän äro förtjänta av beröm: professor Olivecrona, professor Karitz — vars "djupa filosofiska forskarbegåvning" betygas — och docent Martin Fries. Den sistnämnde har, det bör tillfogas, efter utgivandet av Lundstedts bok visat sitt nit genom att samma dag publiceringen skedde prisa skriften i två tidningar.

Professor Lundstedts skrivsätt är i hans senaste arbete i huvudsak detsamma som i flera föregående. I sin tro på mystiska sammansvärjningar, i sin självförgudning och sin känsla av martyrskap och förföljelse företer han kanske dock en mera perfekt kombination än någonsin förr. Självkritik är honom lika främmande som förståelse och tolerans för motståndare. Till fulländning spelar han rollen av det förföljda geniet. Som propagandist begår han blott ett misstag; han förstår icke att vad som på ena sidan av rampen fattas som tragisk storhet på den andra måste framstå som på en gång komiskt och makabert.